

Гуцько П.М., Гайдуков В.О., Антощук К.Ф., Юкальчук М.І.

Національний музей-садиба М.І. Пирогова (вул. Пирогова, 155, м. Вінниця, Україна, 21008)

РОЛЬ АКАДЕМІКА М.Н. БУРДЕНКА У ДОСЛІДЖЕННІ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ЖИТТЯ І НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ М.І. ПИРОГОВА

Резюме. Стаття присвячена М.Н. Бурденку - гідному продовжувачу справи геніального вченого і великого хірурга М.І. Пирогова. Він зробив вагомий внесок у розвиток медицини, дослідження і популяризацію життя та наукової спадщини свого вчителя.

Ключові слова: М.Н. Бурденко, М.І. Пирогов, медицина, хірургія, послідовник, дослідник, наукова спадщина, популяризація.

Якщо геній є висока мета і влада над засобами її досягнення, то в творчості М.І. Пирогова треба визнати наявність геніальності - такий обґрунтований висновок зробив майже століття тому відомий хірург, вчений і педагог М.Н. Бурденко після тривалого і детального ознайомлення з науковою спадщиною геніального вченого і великого хірурга М.І. Пирогова [1]. Слід за-

значити, що впродовж усього життя визначальним напрямком наукових інтересів академіка М.Н. Бурденка були життєві, суспільні і наукові традиції генія медицини [2]. М.Н. Бурденко постійно наголошував, що гордістю світової медицини є саме М.І. Пирогов. У своїх історичних працях, доповідях, виступах він характеризує Пироговські відкриття і пріоритети, даючи їм вичерпну оцінку. Це, зокрема, такі праці як "Про М.І.Пирогова з історичної точки зору", "До історичної характеристики академічної діяльності М.І.Пирогова (1836-1854)", "М.І.Пирогов - основоположник військово-польової хірургії" та інші. У них розкриваються проблеми хірургії Пироговської епохи, досліджується академічна діяльність вченого, аналізується його внесок в розвиток медицини взагалі і військово-польової хірургії зокрема, висвітлюються ідеї М.І.Пирогова щодо організації університетської освіти. Ці праці, які опубліковані у першій половині ХХ століття, не втратили своєї пізнавальної глибини і сьогодні. На жаль, свого часу вони не набули широкої відомості, тому у цій статті зроблена спроба ширше розкрити їх зміст, що збагатить і розширить наші знання про життя М.І.Пирогова, перипетії його наукової діяльності, пояснить причини ранньої відставки та переходу на адміністративно-педагогічну роботу.

Знайомство з науковою спадщиною генія медицини справило на М.Н.Бурденка велике враження, про що

він пізніше писав: "Проживаючи і отримавши освіту у місті, де працював М.І.Пирогов, я не міг залишитися байдужим до кумира цілих поколінь лікарів і гордості медичної науки. Знайомство з життям, діяльністю і працями великого хірурга пробуджувало у мені якесь особливе почуття вдячності, яке вилилося в пристрасну повагу і бажання бути схожим на нього..." [3].

Дуже швидко до М.Н.Бурденка приходять розуміння того, чому М.І. Пирогов постійно стверджував: "...Для досягнення хороших результатів у військово-польових шпиталях необхідна не стільки наукова хірургія і лікарське мистецтво, скільки ділова і добре впроваджена адміністрація. Від адміністрації, а не від медицини залежить і те, щоб усім пораненим без винятку і якомога швидше була надана перша допомога" [4].

Як і його вчитель М.І.Пирогов, М.Н.Бурденко не бачить майбутнього військово-польової хірургії у відриві від організації всієї військово-санітарної справи: "Організаційні питання в усій справі мають величезне значення, а в медичній допомозі на війні вони відіграють першочергову роль. Можна стверджувати, що на війні організація є важливою ланкою лікування"[5].

З огляду на наукову, лікарську і громадську діяльність М.Н.Бурденка можемо беззаперечно стверджувати, що він гідно продовжив справу свого геніального вчителя М.І.Пирогова, постійно вчився у нього, втілював у життя його геніальні відкриття.

Однією із заслуг М.Н.Бурденка є організація і утвердження нейрохірургії як самостійної медичної дисципліни. Велике практичне значення мали також праці М.Н.Бурденка в галузі мозкової онкології та патології вегетативної нервової системи. "Я давно вивчаю М.І.Пирогова, - писав М.Н.Бурденко. - Зокрема його неперевершені праці з хірургічної анатомії, хірургічної клініки і військово-польової хірургії. Але чим більше їх читаєш, тим більше вони захоплюють, хвилюють, спонукають до роздумів, породжують запитання, які вимагають ґрунтовної відповіді" [6]. Одним із таких наукових досліджень є стаття М.Н.Бурденка "Про М.І.Пирогова з історичної точки зору", яка датується 1908 роком. Перед нами постає людина, вчений, один із реформаторів хірургії, лікар-громадянин, в основу практичної і громадської діяльності якого покладені високі принципи гуманності. На думку М.Н.Бурденка, пам'ять про таких людей має жити вічно, тому що М.І.Пирогов є взірцем

для тих, кого може охопити зневіра щодо можливості панування добра і справедливості на землі. Велич М.І.Пирогова полягає у тому, що силою свого духу він втілював ідеї того часу у життя. У Дерпті він визначив своїм покликанням хірургію і написав свої перші праці. Захистивши у 22 роки докторську дисертацію, М.І.Пирогов їде до Німеччини, де має завершити свою хірургічну освіту. Однак до зарубіжних клінік він прийшов не учнем, а озброєним своїм власним методом мислення. У клініках Берліна він зустрічав професорів, які з кафедр говорили про некорисність анатомічних знань для хірурга. І тоді у нього визріває план дотримуватися у своїй роботі іншого, раціонального методу. Вся його подальша діяльність була реалізацією цього плану, що на той час було новим і дуже необхідним для всієї наступної стадії еволюції хірургії. Після закордонного відрядження М.І.Пирогов був налаштований працювати в Москві, але доля розпорядилася інакше. Він залишається у Дерпті і працює над "Хірургічною анатомією артеріальних стовбурів і фасцій", яка принесла йому світову відомість. Коли 1838 року Пирогов був у Парижі і зайшов до відомого на всю Європу професора Альфреда Вельпо, то застав його за читанням вищезгаданої своєї праці. Вельпо сказав тоді ще юному хірургу: "Не Вам учитися в мене, а мені у Вас".

Впродовж п'яти років перебування у Дерпті, Пирогов підготував вісім праць на різну тематику, однак головними з них є два томи його Клінічних аналізів. Це, власне кажучи, звіти про діяльність клініки і її професора. Як хочеться від усієї душі, - продовжує далі М.Н.Бурденко, - дати пораду багатьом з наших сучасників частіше читати пироговські аналізи! Це зразки чуйної совісті і правдивої душі Миколи Івановича, який нічого не приховував від своїх учнів. Так пишуть генії, таланти, великі люди, у яких гідність і духовні багатства такі щедрі, що їм нічого боятися моментів загальнолюдської недосконалості. На цьому постійно наголошував М.Н.Бурденко, коли зустрічався з лікарями і читав лекції студентам.

Ми бачимо, - продовжує далі М.Н.Бурденко, - як сформувалася за цей час особистість М.І.Пирогова, як вченого, який знає шлях до істини: "Служіння науці - це не що інше, як служіння істині". Під час мого перебування за кордоном я достатньо переконався, що наукова істина не є головною метою знаменитих хірургів і клініцистів. Берлінські хірурги, - розмірковує далі М.Н.Бурденко, - показали наочний, хоч і негативний приклад, що підштовхнуло Пирогова до впровадження наукового методу: тісно пов'язати хірургію з анатомією і запровадити новий принцип: шлях до хірургічної клініки має лежати через анатомічний театр. І це йому вдалося зробити. Цитуючи М.І.Пирогова, М.Н.Бурденко намагається не лише підкреслити величезне значення геніальної праці свого вчителя, він робить акцент на її актуальності, коли пише про те, що сучасна медично-лікарська організація формується за Пироговськими принципами. М.І.Пирогов, як всі обдаровані натури, був над-

ілений талантом справедливості. Здатність гостро відчувати добро і зло змусили його принести свою блискучу кар'єру хірурга-професора в жертву громадянській позиції. М.І.Пирогов дійшов до висновку, що істинного прогресу можливо досягти лише одним-єдиним шляхом - шляхом виховання. Тоді неперевершений медик стає педагогом-новатором і реалізацію своїх ідей бачить у студентстві. Тодішні газети писали, що М.І.Пирогов ніби відчинив двері у затхлі підвали дореформеної школи, і сюди увірвався теплий промінь сонця, струмінь свіжого повітря, гамір життя.

Під безпосереднім впливом М.І.Пирогова почала активно формуватися новаторська педагогічна думка. Ця особистість виняткова, - постійно акцентує М.Н.Бурденко, - вона глибока за розумом, сильна волею і могутня почуттями [9].

Подальшим дослідженням М.Н.Бурденка стала стаття "До історичної характеристики академічної діяльності М.І.Пирогова (1836-1854)".

У статті автор висловлює декілька думок про долю знаменитого вченого, пов'язує її з розвитком медичної науки і зупиняється на короткій характеристиці кластичних праць М.І.Пирогова, ілюструючи таким чином свої роздуми. І чим більше він вникає у їх зміст, тим більше вони його захоплюють. Водночас виникає низка питань: чому цей талант першої величини, визнаний європейський авторитет, єдиний на той час і за своєю могутністю недосяжний серед сучасників не лише на батьківщині, але й у Європі, раптово, у розквіті сил, 46-річним залишає академічну кар'єру, друкує свої останні наукові праці з клінічної медицини і переходить на адміністративно-педагогічну службу? М.Н.Бурденко наполегливо шукає пояснення. В одному з Севастопольських листів, - зазначає він, - М.І.Пирогов пише, що бути на війні, подалі від Академії, йому у стократ приємніше, тому що тут він не бачить тих чиновницьких фізіономій, які так гнітять душу і серце, і з якими хочеш не хочеш, а доводиться зустрічатися у Петербурзі. Відомо й те, - продовжує М.Н.Бурденко, - що академічна діяльність М.І.Пирогова - це майже безперервне зіткнення з різними особами і низка дрібних, але таких, що зачіпають його самолюбство, неприємностей. Тому остаточним рішенням Пирогова залишити Академію стає зрозумілим: "У житті кожної людини настає той час, коли може і має заговорити самолюбство". Про це він говорив в багатостраждальному Севастополі, де працював під час оточення і мав багато прикростей через зіткнення з адміністрацією - місцевою і центральною. На боротьбу з інтригами витрачалася велика кількість енергії, а від цього часто потерпала і науково-лікарська діяльність М.І.Пирогова.

Ідеологічним виправданням залишення М.І.Пироговим Академії було його переконання у необхідності служіння суспільству, яке пробуджувалося. Ідеологічним, тому що для всіх рішення такого адепта науки у розквіті наукової діяльності залишити кафедру було трагічним, і таке рішення, безумовно, далось йому не-

легко. Він неодноразово повертався до його морального обґрунтування: "У службі своїй я ніколи не шукав особистих вигод і тому я залишаю її, як цього вимагає мій погляд на власну гідність, якою я звик дорожити". Безперечно, піти у відставку його змусила не втрата інтересу до наукової сторони справи, а моральна втома у боротьбі з людьми, для яких цілі наукової і моральної правди мало зрозумілі, і які часто ставили йому перешкоди там, де їх, здавалося, не могло б бути. М.І.Пирогов залишає науково-педагогічну роботу, чим завдає величезного удару медичній освіті і розвитку вітчизняної хірургії, але, головне, він не встигає передати свого духовного спадку, як учитель, найближчим талановитим спадкоємцям, не залишає школи у повному розумінні цього слова. Однак те, про що напише М.Н.Бурденко далі, вражає і дещо заспокоює: "Пирогов залишає ширшу школу, адже всі хірурги після нього - це і є його школа". Далі був перехід М.І.Пирогова на адміністративно-педагогічну роботу. Десять років свого життя потратив він на педагогіку і не зумів довести жодного питання до кардинального вирішення. А скільки він приніс шкоди хірургії своєю десятилітньою бездіяльністю. Саме такою була думка М.Н.Бурденка і кращих представників медицини того часу.

М.І.Пирогов шукає метод правильної хірургічної діяльності і друкує самостійні праці з анатомії судин і фасцій, а в подальшій своїй роботі постійно повертається до ілюстрування важливості методу: чітке і повне уявлення про розвиток і перебіг хвороб може скласти лише той, хто зі скальпелем в руках уважно вивчив місцезнаходження і взаємний зв'язок фасцій. Водночас він широко користується вівісекцією, і таким чином започатковує експериментальну хірургію. Особливо яскраво його пошук методу виражається у праці "Анатомія описова, фізіологічна, хірургічна і патологічна". М.І.Пирогов є також творцем льодової анатомії. Цей метод і досі не втратив свого значення.

Починаючи з перших своїх робіт - *Анналів Дерптської клініки* - М.І.Пирогов виступає як потужний спостерігач: всі описи симптомів, перебігу хвороби вражають точністю і чесністю. Він з перших кроків кладе в основу відповідальність вченого перед правдою і перед своєю аудиторією. Прочитайте і згадайте, - пише М.Н.Бурденко, - його розділ про кавказьку експедицію, де він вперше в воєнно-польових умовах здійснював анестезію ефіром. Я не знаю, чи багато знайдеться таких зразків наукового аналізу, як у Пирогова. Мимоволі запитуєш себе: що ж людина з таким дисциплінованим, глибоким розумом, виключною ерудицією дала науці? Він написав цілу низку праць, які проклали нові шляхи у хірургії, праць, які стверджують методологію, і чимало класичних праць, де викладається вчення про патогенез низки хворобливих форм. Всі 15 років своєї клінічної роботи петербурзького періоду він у буквальному розумінні цього слова бився над вирішенням етіопатогенезу. З перших років своєї клінічної роботи

ставить перед собою питання про піємію, рожу, газову гангрену і шукає вирішення цієї проблеми: аналізом клінічних спостережень, розтинами десятків тисяч трупів, науковим експериментом. Нарешті приходиться до висновку, - продовжує далі М.Н.Бурденко, - що міазма - не пасивний агрегат хімічнодіючих часток, вона є тим органічним, що здатне розвиватися, відновлюватися і передаватися, міазма - це живий мікроб. Пирогов робить низку практичних висновків та вказує джерела зараження міазмами: білизна, корпія, стіни, матраци тощо. За його проектом була облаштована перша у світі хірургічна клініка, і саме цим нововведенням було покладено початок шпитальним хірургічним клінікам. Він дуже швидко пересвідчується, що практична підготовка медиків є надто слабкою, і через три роки подає до конференції Академії проект щодо створення першого у світі Анатомічного інституту, який розпочав свою роботу 1846 року.

Згодом Пирогов їде у відрядження на Кавказ, на театр воєнних дій, де широко застосовує загальний наркоз. Після війни повертається до Петербурга, де розпочалася холерна епідемія, і через брак спеціалістів приступає до вивчення патологоанатомічної картини цієї хвороби. Слід зауважити, що за 15 років своєї професорської діяльності у Петербурзі він зробив 12 тисяч розтинів, ввів викладання трьох наук і написав цілу низку праць з анатомії, хірургії і воєнно-польової хірургії. Всі ці праці стали класичними [8].

Багато уваги М.Н.Бурденко приділяв дослідженню внеску М.І.Пирогова у воєнну медицину. Це він зробив у своїй статті "М.І.Пирогов - основоположник воєнно-польової хірургії", де послідовно розкриває стан цього важливого напрямку хірургії до Пирогова, акцентує увагу на Пироговській епосі і зупиняється на значенні спадщини М.І.Пирогова. Стаття написана на початку другої світової війни як вступна до перевидання праці М.І.Пирогова "Основи воєнно-польової хірургії". М.Н.Бурденко розумів її величезне значення і був твердо переконаний у дієвості Пироговських основ воєнно-польової хірургії. В усіх своїх працях про М.І.Пирогова М.Н.Бурденко доводить, що основні положення вчення великого хірурга з воєнної медицини мають фундаментальний характер. Вони і тепер привертають увагу воєнно-польових хірургів багатством ідей, світлими думками, точним описом хворобливих форм і виключним організаційним досвідом.

М.І.Пирогов не дивився на воєнно-польову хірургію як таку, що може мати примітивніші прийоми, ніж хірургія клінічна. Навпаки, саме на війні необхідна напружена робота хірурга, гнучкість, імпровізація, винахідливість, щоб при надзвичайно важких умовах, що дуже часто буває на війні, допомога була надана найефективніше і найдосконаліше. Стан поранених та їх евакуація погіршувалися ще й тим, що разом з пораненими була велика кількість хворих інфекційними хворобами. Відомо що у севастопольську кампанію загинуло 30 тисяч

осіб, а від хвороб - в багато разів більше. Все це знову ж таки наштовхувало Пирогова на думку щодо великого значення медичної адміністрації. Який же зміст вкладає сам Пирогов у поняття "адміністрація"? Мова йде про розміщення поранених та їх доставку на головний перев'язочний пункт. Другий момент - сортування, огляд і дослідження кожного пораненого окремо. Тут Пирогов правильно проводить чітку границю між позиційною і маневреною війною. Часто обставини і особливості війни примушують вдаватися до негайного транспортування з головного перев'язочного пункту до тилового шпиталю. Тому при певних обставинах з сортуванням і наданням допомоги зволікати не можна. Тут вже адміністратор має потурбуватися про те, щоб швидко відправити пораненого у безпечне місце. Так він формулює остаточно свої погляди на діяльність адміністрації і хірургів у районі військових дій, зокрема на перев'язочних пунктах.

Перед Пироговим, як організатором військово-польової хірургії, постають проблеми, вирішення яких давалося нелегко. Пирогов переживає низку сутічок і конфліктів з адміністрацією. Він не може домогтися забезпечення ні ефективного транспортування, ні розміщення поранених, ні організації догляду за ними, і тому зрозуміла його радість, коли був запроваджений інститут сестер-жалібниць. Перший досвід застосування їх праці у військово-польових умовах виявився блискучим: і завдяки підбору перших сестер-жалібниць, і виключно талановитим сестрам Карцевій і Бакуніній, і тому, що бойові дії велися в умовах позиційної війни, коли можна було легко організувати і виховати сестринські кадри, які знаходилися у постійному спілкуванні з лікарями. Пізніше, під час Балканської війни, М.І. Пирогов уважно стежив за розвитком цієї справи і вивчав її позитивні і негативні сторони. Досвід застосування праці сестер-жалібниць наштовхнув його на думку щодо запровадження спеціалізованої допомоги на війні.

М.І. Пирогов ретельно вивчав проблему травматизму. Багато із його положень не застаріли і досі. Він аналізує питання про струси, травматичні болі, судоми, параліч. Сюди можна віднести і його спостереження над шоком. М.І.Пирогов дав класичне визначення травматичного шоку. Його вчення про рани є результатом колозального досвіду хірурга-травматолога. Він з великою точністю розрізняє рани мало інфіковані і рани, особливо схильні до інфекцій внаслідок супутнього пошкодження судин, нервів, кісток. Спостереження в

Салтах привели його до висновку, що частина ран може заживати без усякого втручання, і що навіть сторонні тіла можуть без шкоди для організму вживатися в тканини тіла. Пирогов наполегливо шукає істину. Його спостереження стають основою положення щодо дотримання певного консерватизму і, по можливості, накладання гіпсової пов'язки. Він із задоволенням констатує, що під час Балканської війни було накладено 1350 гіпсових пов'язок і зроблено лише 300 операцій. Таке його бачення лягло в основу вчення щодо дотримання спокою рани [9].

Ми зупинилися на короткій характеристиці деяких історичних праць М.Н.Бурденка, побудованих на основі глибокого знання Пироговської спадщини. Але і цієї короткої характеристики вистачить, щоб належно оцінити внесок М.І.Бурденка у визначення ролі і місця М.І.Пирогова у медицині взагалі і військово-польовій хірургії зокрема.

Необхідно також підкреслити і той факт, що голова Всесоюзної асоціації хірургів академік М.Н.Бурденко багато зробив для увічнення пам'яті М.І.Пирогова. Спільно з начальником Головійськсанупру генерал-лейтенантом Ю.І.Смірновим він стояв біля витоків створення музею М.І.Пирогова у його колишній садибі Вишня. Він переймався проблемами щодо його облаштування і, будучи важкохворим, постійно справлявся у Ю.І.Смірнова щодо проведення ребальзаматії, реставраційних робіт та створення експозиції. В колекції Національного музею-садиби М.І.Пирогова зберігається цікавий документ. Це лист Раднаркому СРСР, підготовлений майже одночасно з Розпорядженням Раднаркому від 27 жовтня 1944 року про створення музею-садиби М.І.Пирогова. В листі йдеться про доручення щодо забезпечення належного догляду за церквою-усипальницею та будинком М.І.Пирогова. Інтерес викликає резолюція Ю.І.Смірнова на документі, адресована М.Н. Бурденку: "Миколо Ніловичу. Це тепер наша справа". Так все починалось, а завершилося урочистим відкриттям музею 9 вересня 1947 року. На жаль, цього академік М.Н.Бурденко уже не побачив. Сьогодні відвідувачів музею зустрічає його портрет і вислів, який став афоризмом, і з якого ми розпочинали нашу статтю. Вислів має продовження: "Про такі особистості, як М.І.Пирогов, треба не лише пам'ятати, про них треба постійно нагадувати. Бо саме вони, окрім своїх наукових і державних заслуг, мають величезне виховне значення" [10].

Список літератури

1. Бурденко Н. Н. К исторической характеристике академической деятельности Н.И.Пирогова(1836-1854) / Н.Н. Бурденко. Соч.: В 7 т. - М., 1951. - Т. 1. - С. 17.
2. Бурденко Н. Н. Там само. - С. 13.
3. Багдасарьян С. М. Жизнь и творчество Н.Н. Бурденко / Н.Н. Бурденко. Соч.: В 7 т. - М., 1951. - Т.1. - С. XXI.
4. Пирогов Н. И. Начала общей военно-полевой хирургии / Н.И. Пирогов. Соч.: В 2 т. - М., 1941. - Т. 1. - С. 22.
5. Бурденко Н. Н. Проблемы и организация лечения огнестрельных ранений/ Н.Н.Бурденко // Медицин. работник. - М., 1946. - № 3. - С. 16.
6. Бурденко Н. Н. К исторической характеристике академической деятельности Н.И.Пирогова(1836-1854) / Н.Н. Бурденко. Соч.: В 7 т. - М., 1951. - Т.1. - С. 13.
7. Бурденко Н.Н. О Н.И. Пирогове с исторической точки зрения / Н.Н. Бурденко. Соч.: В 7 т. - М., 1951. - Т. 1. - С. 3-10.
8. Н.Н. Бурденко. К исторической характеристике академической деятельности

ности Н.И. Пирогова (1836-1854) / положник военно-полевой хирургии рахтеристике академической дея-
 Н.Н. Бурденко. Соч.: В 7 т. - М., 1951. // Н.Н. Бурденко. Соч.: В 7 т. - М., тельности Н.И. Пирогова (1836-
 - Т.1. - С. 14-28. 1951. - Т. 1. - С. 29-68. 1854) / Н.Н. Бурденко. Соч.: В 7 т. -
 9. Бурденко Н. Н. Н.И. Пирогов - осново- 10. Бурденко Н. Н. К исторической ха- М., 1951. - Т. 1. - С. 18.

Гулько П.М., Гайдуков В.А., Антощук К.Ф., Юкальчук М.И.

РОЛЬ АКАДЕМИКА Н.Н. БУРДЕНКО В ИССЛЕДОВАНИИ И ПОПУЛЯРИЗАЦИИ ЖИЗНИ И НАУЧНОГО НАСЛЕДИЯ Н.И. ПИРОГОВА

Резюме. *Статья посвящена Н.Н. Бурденко - достойный продолжатель дела гениального ученого и великого хирурга Н.И. Пирогова. Он внес весомый вклад в развитие медицины, исследования и популяризацию жизни и научного наследия своего учителя.*

Ключевые слова: *Н.Н. Бурденко, Н.И. Пирогов, медицина, хирургия, последователь, исследователь, научное наследие, популяризация.*

Gunko P.M., Gaydukov V.A., Antoshchuk K.F., Yukalchuk M.I.

ROLE OF ACADEMICIAN M.N. BURDENKO IN RESEARCH AND POPULARIZATION OF LIFE AND SCIENTIFIC HERITAGE OF M.I. PIROGOV

Summary. *The article is devoted to M.N. Burdenko - a famous successor of an activity of a brilliant scientist and a great surgeon M.I. Pirogov. He made a great contribution to the development of medicine as well as to the research and popularization of life and the scientific heritage of his teacher.*

Key words: *M.N. Burdenko, M.I. Pirogov, medicine, surgery, successor, researcher, scientific heritage, popularization.*

Гулько Петро Маркович - к.мед.н., доцент, заслужений лікар України, генеральний директор Національного музею-садиби М.І.Пирогова; +38 0432 43-71-49

Гайдуков Віктор Олексійович - вчений секретар Національного музею-садиби М.І.Пирогова

Антощук Клавдія Феліксівна - завідувачка відділу наукової експозиційної та екскурсійної роботи Національного музею-садиби М.І.Пирогова

Юкальчук Марія Іванівна - заслужений працівник культури України, старший науковий співробітник відділу наукової експозиційної та екскурсійної роботи Національного музею-садиби М.І.Пирогова